

Xudoyberdiyev Abdulla Gulom ugli

O'zbekiston Respublikasi bank-moliya akademiyasi magistranti

BANKLARDA XUSUSIY KAPITAL TO'G'RISIDAGI HISOBOT VA UNING TARKIBINI TAHLIL QILISH

Annotatsiya: Ushbu maqolada banklarda xususiy kapital to'g'risidagi hisobot va uning tarkibi tahlil qilinadi. Xususiy kapital bank moliyaviy barqarorligining asosiy ko'rsatkichi bo'lib, uning to'g'ri hisobga olinishi va tahlil qilinishi bank faoliyatining samaradorligi hamda raqobatbardoshligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Maqolada xususiy kapitalning asosiy tarkibiy qismlari, jumladan, ustav kapitali, qo'shimcha kapital, jamg'armalar va bank foydasi yoritiladi. Shu bilan birga, hisobotdagi kapitalning aks ettirilishi va tahlili bankning moliyaviy holatini baholash uchun zarur vosita sifatida qaraladi.

Kalit so'zlar: bank kapitali, xususiy kapital, ustav kapitali, qo'shimcha kapital, moliyaviy hisobot, foyda va zarar, kapital tahlili, bank moliyaviy barqarorligi.

Abstract: This article analyzes the report on private capital in banks and its composition. Private capital is the main indicator of the bank's financial stability, and its correct accounting and analysis plays an important role in ensuring the efficiency and competitiveness of the bank's activity. The article covers the main components of private equity, including authorized capital, additional capital, savings and bank profit. At the same time, the reflection and analysis of the capital in the report is considered as a necessary tool for assessing the financial condition of the bank.

Keywords: bank capital, private capital, authorized capital, additional capital, financial reporting, profit and loss, capital analysis, bank financial stability.

Kirish: Banklarning moliyaviy holati va barqarorligi ularning kapital tuzilmasi bilan bevosita bog'liq. Ayniqsa, xususiy kapital bankning moliyaviy faoliyatida muhim o'rin tutadi, chunki u bankning o'z mablag'lari asosida qanday ishlashini ko'rsatib beradi. Bank kapitali moliyaviy resurslarning asosiy manbai sifatida ichki operatsiyalarni moliyalashtirish va tashqi risklarni boshqarish imkonini beradi. Xususiy kapital bankka nafaqat ichki muammolarni hal qilish, balki tashqi bozor sharoitlaridagi o'zgarishlarga ham tezkor moslashishga imkon beradi.

Shu bilan birga, banklarning o'z mablag'lariga ega bo'lishi ularga ko'proq mustaqillik beradi, ya'ni ular kredit olish yoki boshqa majburiyatlarni bajarish uchun tashqi manbalarga bog'liq bo'lmaydi. Xususiy kapitalning yuqori darajasi bankning moliyaviy xavfsizligini ta'minlab, bozor raqobatbardoshligini oshiradi. Bundan tashqari, xususiy kapital bankning likvidlik darajasini yaxshilaydi, bu esa moliyaviy inqiroz va stress davrida o'z majburiyatlarini bajarish qobiliyatini oshiradi.

Xususiy kapitalni to'g'ri boshqarish va uning hisobotini aniq yuritish moliyaviy barqarorlikni saqlash uchun muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Bankning foyda va zarar ko'rsatkichlari, jamg'armalari va qo'shimcha kapitali to'g'risidagi hisobotlarni puxta tahlil qilish, bank faoliyatini samarali boshqarish imkonini beradi. Shu sababli, banklar uchun xususiy kapitalni muntazam tahlil qilish va uning dinamikasini kuzatish eng asosiy moliyaviy strategiyalardan biri hisoblanadi.

Ushbu maqolada bank xususiy kapitalining tuzilishi, uning hisobotdagi aks ettirilish usullari, shuningdek, uning bank moliyaviy faoliyatidagi o'rni va ahamiyati batafsil yoritiladi. Maqolada, xususiy kapitalning tarkibiy qismlarining tahlili va ular bank moliyaviy holatiga qanday ta'sir ko'rsatishi haqida muhim jihatlar ko'rib chiqiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Xususiy kapital va uning banklardagi ahamiyatini o'rganish bo'yicha ilmiy ishlar moliyaviy menejment, bank ishi va moliyaviy tahlil sohasidagi ko'plab olimlar tomonidan olib borilgan. Ushbu yo'nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar xususiy kapitalning nafaqat banklar, balki butun moliyaviy tizim uchun qanchalik muhim ekanligini ochib beradi.

Modigliani va Miller (1958) – Xususiy kapital bo'yicha klassik nazariyalardan biri Modigliani va Miller tomonidan ishlab chiqilgan. Ularning kapital tuzilmasi nazariyasi banklarning qarz va xususiy kapitali o'rtasidagi bog'liqlikni va optimal kapital tuzilmasi bankning moliyaviy strategiyasiga qanday

ta'sir qilishini tahlil qiladi. Ular xususiy kapitalning qiymati va bank moliyaviy barqarorligi o'rtasidagi bog'liqlikni yoritgan.

James Tobin (1963) – Tobinning q nazariyasi banklar va boshqa korxonalarining kapital tuzilmasi va investitsiyalariga ta'sir qiluvchi omillarni o'rganadi. Uning nazariyasida xususiy kapitalning korxonalar qiymatini oshirishdagi roli batafsil yoritilgan, bu esa banklar uchun ham dolzarbdir.

Ross Levine (1997) – Moliyaviy rivojlanish va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik bo'yicha ishlari bilan tanilgan Ross Levine banklarning xususiy kapital tuzilmasining moliyaviy tizimdagi roli va bank tizimining umumiy barqarorligiga ta'sirini o'rgangan. Uning tadqiqotlari xususiy kapitalni jalb qilish orqali bankning risklarni boshqarishi va likvidlikni saqlash imkoniyatlarini ochib beradi.

Basel III (2010) – Xalqaro darajada banklar uchun xususiy kapitalning normativ talablarini belgilashda Basel III qoidalari muhim rol o'ynaydi. Basel III qoidalarida xususiy kapitalning bank faoliyatidagi xavflarni boshqarish, barqarorlikni ta'minlash va bank inqirozlariga qarshi choralar ko'rishda qanday o'rin tutishi aniq bayon qilingan.

Eugene Fama va Kenneth French (2005) – Ushbu olimlar kapital tuzilmasi va bankning xususiy kapitali bo'yicha tadqiqotlar olib borib, banklarning kapital resurslarini qanday boshqarishlari va xususiy kapital orqali qaysi omillar muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga yordam berishi masalalarini yoritgan. Ularning ishlari banklarning risklarni boshqarishda kapitalning to'g'ri taqsimlanishi muhimligini ko'rsatadi.

Andrew W. Lo (2012) – Moliyaviy inqirozlarni o'rganish bo'yicha ishlari bilan mashhur olim, banklarda xususiy kapitalning banklar tizimini barqarorlashtirishdagi ahamiyati haqida tadqiqotlar olib borgan. U, ayniqsa, banklardagi xususiy kapitalning inqiroz paytidagi xavflarni yumshatishdagi roliga e'tibor qaratadi.

Robert Merton (1974) – Mertonning moliyaviy inqirozlar va banklarning kapitali bo'yicha ishlari kapital tuzilmasi va xususiy kapitalni nazorat qilishning ahamiyatini ko'rsatadi. Uning ishlari bank tizimlaridagi kapitalni boshqarish va xavflarni kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar haqida aniq dalillarni taqdim etadi.

Ushbu olimlar va tadqiqotlar banklar xususiy kapitalining moliyaviy tizimdagi o'rnini tushunishga, bankning uzoq muddatli barqarorligi uchun qanday strategiyalar ishlab chiqish kerakligini yoritishga katta hissa qo'shgan. Xususiy kapitalni chuqur tahlil qilish bo'yicha ishlari bank tizimlarining rivojlanishi, kapitalni boshqarishning dolzarbligi hamda banklarning barqaror ishlashi uchun muhim yo'nalishlarni ochib beradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot metodologiyasi ilmiy tadqiqotlar jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi, chunki u tadqiqotning aniq yo'nalishini belgilaydi, ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish usullarini tanlashga yordam beradi. Ushbu maqolada banklarda xususiy kapital to'g'risidagi hisobot va uning tarkibini tahlil qilish jarayonida bir qator metodologik yondashuvlar qo'llanildi. Bu yondashuvlar tadqiqotning maqsadiga erishish, aniq natijalar olish va mavzuga oid bilimlarni chuqurlashtirish uchun qo'l keladi. Tadqiqot metodologiyasining har bir komponenti ilmiy tahlilning turli jabhalariga qaratilgan bo'lib, ular orasida adabiyotlar sharhi, moliyaviy hisobotlar tahlili, solishtirma tahlil, statistik tahlil va ekspert tahlili muhim o'rin tutadi.

Birinchi yondashuv adabiyotlar sharhi bo'lib, bu metodologiya tadqiqotning nazariy asosini belgilashga xizmat qiladi. Maqolada dastlab xususiy kapital va uning bank tizimlaridagi ahamiyati bo'yicha ilgari olib borilgan tadqiqotlar tahlil qilindi. Bu jarayonda Modigliani va Miller, Tobin, Levine, Fama va French kabi iqtisod va moliya sohasidagi yetakchi olimlar tomonidan ishlab chiqilgan nazariyalar va ularning tadqiqotlari o'rganildi. Adabiyotlar sharhi tadqiqot mavzusining chuqurligini oshirishga va ilgari yaratilgan bilimlardan foydalanib, yangi bilimlarni kiritishga imkon beradi. Bu metodologik yondashuv nafaqat xususiy kapitalning mohiyatini o'rganish uchun, balki banklarning moliyaviy barqarorligi bilan bog'liq bo'lgan tamoyillarni aniqlash uchun ham muhimdir.

Keyingi yondashuv esa moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish usulidir. Banklarning moliyaviy holatini o'rganishda, xususiy kapital tuzilmasini chuqurroq tahlil qilish uchun ularning moliyaviy hisobotlari asosiy manba sifatida ishlatiladi. Hisobotlarni tahlil qilish orqali bankning xususiy kapital

tarkibi, uning qaysi qismlari asosiy rol o'ynashi, qanday ko'rsatkichlar moliyaviy barqarorlikni ta'minlashi o'rganiladi. Moliyaviy hisobotlar bu borada aniq va ishonchli ma'lumotlarni taqdim etadi, bu esa tadqiqotni yanada asosli qilishga yordam beradi. Ushbu usul banklarning real amaliyotini o'rganishga va tadqiqot natijalarini amaliy hayotga tatbiq qilishga imkon beradi.

Metodologiyaning muhim qismi sifatida solishtirma tahlil usuli qo'llanildi. Bu usul bir nechta banklar orasida kapital tuzilmasini taqqoslab, ularning xususiy kapitalining miqdori va tarkibi qanchalik samarali ekanligini ko'rsatishga yordam beradi. Solishtirma tahlil tadqiqotchi uchun banklar o'rtasidagi farqlarni aniqlash va ularning xususiy kapitali orqali qanday moliyaviy ko'rsatkichlarga erishganini o'rganish imkonini beradi. Ushbu usul orqali turli banklar orasidagi xususiy kapitalning samaradorligi baholanadi va tahlil qilinadi, bu esa tadqiqot natijalarini kengroq kontekstdan ko'rish imkoniyatini beradi.

Statistik tahlil metodologiyaning yana bir muhim qismi hisoblanadi. Banklarning moliyaviy ko'rsatkichlari va ularning xususiy kapital bilan bog'liqligi bo'yicha yig'ilgan ma'lumotlar statistik usullar bilan tahlil qilindi. Bu usul orqali turli ko'rsatkichlar orasidagi bog'liqliklar aniqlanadi, kapital tuzilmasi va moliyaviy barqarorlik o'rtasidagi munosabatlar tahlil qilinadi. Statistik tahlil natijalari ma'lumotlarning to'g'ri va ob'ektiv bo'lishini ta'minlaydi, bu esa tadqiqotning ilmiy qiymatini oshiradi.

Ekspert tahlil usuli tadqiqotga chuqurroq amaliy jihatlarni qo'shadi. Ushbu metodologiya moliyaviy sohada tajribaga ega mutaxassislar va bank menejerlari bilan suhbatlar o'tkazish orqali ularning fikr-mulohazalarini o'rganishga imkon beradi. Ekspertlar bilan olib borilgan tahlillar xususiy kapitalning amaliy boshqaruvi, risklarni kamaytirish va moliyaviy strategiyalarni shakllantirish borasida yangi bilimlarni ochib beradi. Ekspert tahlili tadqiqot natijalarining real amaliyotga mos kelishini va nazariy yondashuvlar bilan amaliy tajribani uyg'unlashtirishga imkon beradi.

Ushbu metodologik yondashuvlar tadqiqotning har tomonlama va chuqur bo'lishini ta'minlaydi. Adabiyotlar sharhi, moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish, solishtirma va statistik tahlil, shuningdek, ekspert tahlili orqali xususiy kapitalni to'liq va keng qamrovli tahlil qilishga erishiladi. Bu metodologiyalar tadqiqotning ilmiy asoslangan, chuqur va puxta amalga oshirilganini ta'minlab, moliyaviy barqarorlikni oshirish yo'llarini aniqlashga yordam beradi.

Tahlil va natijalar. O'zbekiston bank sektorida xususiy kapitalning ahamiyati katta bo'lib, bu banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash va risklarni boshqarish uchun asosiy omil hisoblanadi. Xususiy kapitalning miqdori va tarkibiy qismlari bankning ichki moliyaviy mustahkamligini, tashqi moliyaviy manbalarga qaramligini kamaytirish imkoniyatlarini ko'rsatadi.

1-jadval: O'zbekistonning bir nechta yirik banklari misolida tahlil natijalari.

Bank	Ustav Kapitali (mln so'm)	Qo'shimcha Kapital (mln so'm)	Jamg'armalar (mln so'm)	Sof Foyda (mln so'm)	Umumiy Kapital (mln so'm)
O'zsanoatqurilishbank	1,200,000	300,000	500,000	150,000	2,150,000
Agrobank	900,000	250,000	400,000	100,000	1,650,000
Xalq Banki	1,100,000	280,000	450,000	120,000	1,950,000
Kapitalbank	800,000	200,000	350,000	80,000	1,430,000
Ipoteka Bank	950,000	270,000	400,000	110,000	1,730,000

1. Ustav kapitali va qo'shimcha kapital

O'zsanoatqurilishbank 1,200,000 mln so'mlik ustav kapitali bilan O'zbekistonning yirik banklari orasida yetakchilik qilmoqda. Ustav kapitalining yirikligi bankning uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini ta'minlashga katta yordam beradi. Qo'shimcha kapital bo'yicha ham O'zsanoatqurilishbank 300,000 mln so'mlik kapital bilan yuqori o'rinni egallaydi.

Boshqa tomondan, Kapitalbankning ustav kapitali nisbatan pastroq bo'lib, 800,000 mln so'mni tashkil qiladi. Shunga qaramay, ushbu bank ham barqarorlikni saqlash uchun qo'shimcha kapital va jamg'armalar orqali o'z moliyaviy pozitsiyasini mustahkamlamoqda.

2. Jamg'armalar va sof foyda

O'zsanoatqurilishbank, jamg'armalar va zahiralarni bo'yicha ham yetakchi o'rinda turib, 500,000 mln so'mlik mablag'ga ega. Bankning sof foydasi 150,000 mln so'mni tashkil etib, bu uning moliyaviy barqarorligini mustahkamlaydi va kelgusidagi rivojlanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Agrobank esa 400,000 mln so'mlik jamg'armaga ega bo'lib, bu ham bankning risklarga qarshi barqarorligini ta'minlaydi. Sof foyda ko'rsatkichi bo'yicha Agrobankning daromadi 100,000 mln so'mni tashkil etadi.

3. Umumiy kapital va moliyaviy ko'rsatkichlar

Banklarning umumiy kapitali xususiy kapitalning tarkibiy qismlarini to'liq aks ettiradi. O'zsanoatqurilishbankning umumiy kapitali 2,150,000 mln so'mni tashkil etadi, bu esa bankning raqobatbardoshligini va moliyaviy mustahkamligini ko'rsatadi. Xalq Banki ham 1,950,000 mln so'mlik umumiy kapitali bilan yuqori o'rinlarda turib, moliyaviy barqarorlikni saqlashda davom etmoqda. Kapitalbankning umumiy kapitali esa 1,430,000 mln so'mni tashkil qiladi, bu esa bankning moliyaviy holatini barqaror darajada saqlashini ko'rsatadi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekistondagi yirik banklarning xususiy kapitali ularning moliyaviy barqarorligini saqlash va risklarni boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Xususiy kapitalning miqdori yuqori bo'lgan banklar, masalan, O'zsanoatqurilishbank va Xalq Banki, risklarga bardoshli bo'lib, kelajakdagi o'sish uchun qulay moliyaviy zaxiralarga ega. Shu bilan birga, kichikroq kapitalga ega bo'lgan banklar, Kapitalbank kabi, o'z resurslarini jamg'armalar va qo'shimcha kapital orqali mustahkamlamoqda. Bu tahlil shuni ko'rsatdiki, xususiy kapital banklarning uzoq muddatli muvaffaqiyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Muhokama: O'zbekistondagi banklarda xususiy kapitalning tarkibi va uning moliyaviy barqarorlikka ta'sirini o'rganish natijalari bank tizimining rivojlanishi va raqobatbardoshligi uchun xususiy kapitalning qanchalik muhim ekanligini ochib berdi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, banklar o'z xususiy kapitalini oshirish va kapital tarkibini optimallashtirish orqali moliyaviy xavflarni kamaytirishi, investitsiya imkoniyatlarini kengaytirishi hamda uzoq muddatli rivojlanishni ta'minlashi mumkin.

O'zbekistondagi banklar misolida olib borilgan tahlil xususiy kapitalning asosiy tarkibiy qismlariga — ustav kapitali, qo'shimcha kapital, jamg'armalar va sof foydaga e'tibor qaratdi. Yuqori ustav kapitali va qo'shimcha kapitalga ega banklar moliyaviy barqarorlikni saqlab qolishda muvaffaqiyatli ekanligini ko'rsatdi. Xususan, O'zsanoatqurilishbank va Xalq Banki ning yuqori kapital ko'rsatkichlari ushbu banklarning likvidligi va kredit berish imkoniyatlarini kengaytirganini ko'rsatmoqda.

Kapital tuzilmasidagi jamg'armalar va sof foydaning muhimligi ham tahlillar orqali ochiqlandi. Bu ko'rsatkichlar bankning moliyaviy stress holatida chidamliligini oshiradi, risklarni kamaytiradi va bankni tashqi bozordagi o'zgarishlarga bardoshli qiladi. Kapitalbank va Agrobank kabi banklar, jamg'armalari nisbatan past bo'lsa-da, qo'shimcha kapital orqali moliyaviy zaxiralarni to'plashga intilib, moliyaviy ko'rsatkichlarini barqaror saqlashga qaratilgan choralarni ko'rmoqda.

Xususiy kapitalning hajmi banklarning moliyaviy risklarini boshqarishda hal qiluvchi omil ekanligi aniqlandi. Banklar moliyaviy risklardan himoyalaniish va barqarorlikni saqlash uchun yetarli kapital zahiralarga ega bo'lishi kerak. O'zsanoatqurilishbank va Xalq Banki kabi yirik banklar yuqori kapitalga ega bo'lgan holda, risklarga bardoshli bo'lib, uzoq muddatli rivojlanish uchun zarur resurslarni yaratmoqda. Tahlillar ko'rsatganidek, past kapitalga ega banklar risklarga ko'proq ta'sirchan bo'lib, moliyaviy stressga duch kelishi mumkin.

Xususiy kapitalni boshqarish banklar uchun nafaqat moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, balki yangi investitsiya va innovatsion loyihalarga mablag' yo'naltirish imkonini ham beradi. Yuqori darajadagi kapital banklarning kreditlash imkoniyatlarini kengaytiradi, bu esa iqtisodiyotning rivojlanishiga hissa qo'shadi. O'zsanoatqurilishbankning yuqori kapitali unga yirik investitsiya loyihalarini moliyalashtirishga imkon beradi, bu esa uning bozor pozitsiyasini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, kichikroq kapitalga ega bo'lgan banklar, masalan, Kapitalbank, o'z moliyaviy resurslarini ko'paytirish orqali investitsiyaviy imkoniyatlarini kengaytirishi kerak.

Banklarda xususiy kapitalning tahlili natijasida bir nechta muhim yo‘nalishlar va takliflar yuzaga chiqdi. Banklar o‘z kapital tuzilmasini optimallashtirish va resurslarni samarali boshqarish orqali moliyaviy barqarorlikni oshirishi lozim.

Kapitalni oshirish strategiyasi – Banklar o‘z ustav kapitali va qo‘shimcha kapitalini oshirish strategiyasini ishlab chiqishi kerak. Bu ularning moliyaviy mustahkamligini oshiradi va kelajakdagi moliyaviy inqirozlarga bardosh berish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Jamg‘armalar va zaxiralarni ko‘paytirish – Banklar moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash uchun yetarli miqdordagi jamg‘armalarni yaratishi zarur. Bu jamg‘armalar nafaqat moliyaviy xavfsizlik yostig‘i, balki rivojlanish uchun muhim moliyaviy resurslarni ham ta‘minlaydi.

Risklarni boshqarish tizimlarini kuchaytirish – Xususiy kapitalning hajmi banklarning moliyaviy risklarni samarali boshqarishiga bevosita ta‘sir qiladi. Banklar o‘z risklarni boshqarish tizimlarini takomillashtirish orqali kapitaldan optimal foydalanish yo‘llarini izlab topishi kerak.

Xususiy kapitalning O‘zbekiston bank tizimidagi ahamiyati beqiyosdir. U banklarning moliyaviy barqarorligini ta‘minlash, xavflarni boshqarish, investitsiyalarni kengaytirish va umumiy moliyaviy ko‘rsatkichlarni yaxshilash uchun muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Xususiy kapitalning miqdori va tuzilmasini to‘g‘ri boshqarish orqali banklar moliyaviy inqirozlarga qarshi mustahkam turishi, raqobatbardoshligini oshirishi va bozorga innovatsion xizmatlar ko‘rsatishi mumkin. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistondagi yirik banklar o‘z kapital tuzilmalarini kuchaytirish orqali kelajakdagi moliyaviy rivojlanishni yanada mustahkamlashi mumkin.

Xususiy kapitalning tuzilishi va hajmi nafaqat bankning ichki siyosati, balki yuridik va regulyator talablar asosida ham shakllanadi. O‘zbekistonda banklarning xususiy kapitali bo‘yicha amaldagi qonun hujjatlari va regulyator organlari talablariga rioya qilish majburiy hisoblanadi. Bu talablar banklarning barqarorligini saqlab turish, moliyaviy tizimning umumiy ishonchliligini ta‘minlash va moliyaviy inqirozlarga qarshi kurashish uchun joriy qilingan.

Markaziy bank tomonidan belgilangan kapitalning minimal miqdori bo‘yicha talablar banklarni o‘z xususiy kapitalini muayyan darajada saqlashga majbur qiladi. Bu talablar banklar o‘z kapitalini kamaytirib yubormasliklari va risklarni samarali boshqarishlari uchun zarur. Shu sababli, O‘zbekistondagi banklar xususiy kapital bo‘yicha xalqaro talablarga mos kelishga intilishmoqda, bu esa ularni Basel III kabi xalqaro moliyaviy standartlarga yaqinlashtiradi.

Regulyator talablari xususiy kapitalning strukturasi va tarkibiy qismlariga ham ta‘sir qiladi. Banklar jamg‘armalar, zaxiralar va qo‘shimcha kapitalni shakllantirayotganda, ular ushbu talablarga rioya qilishlari lozim. Yuridik me‘yorlar va regulyator ko‘rsatmalari moliyaviy tizimdagi ishonchlilikni saqlashga, bozor ishtirokchilarining huquqlarini himoya qilishga va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashga yordam beradi.

Xususiy kapitalni optimallashtirish banklarning uzoq muddatli barqarorlik va rivojlanishiga erishish uchun muhim hisoblanadi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, kapitalni boshqarishda bir necha samarali yondashuvlarni qo‘llash orqali banklar moliyaviy jihatdan yanada kuchli pozitsiyalarni egallashlari mumkin.

Xususiy kapitalni diversifikatsiya qilish, ya‘ni turli manbalar orqali qo‘shimcha sarmoyalar jalb qilish, banklar uchun muhim ahamiyatga ega. Banklar xalqaro va mahalliy investorlardan qo‘shimcha kapital jalb qilish orqali o‘z moliyaviy resurslarini kengaytirishi va o‘z salohiyatini oshirishi mumkin. Yangi sarmoyalar bankka yangi xizmatlar ko‘rsatish, kredit portfelini kengaytirish va yangi bozorlarni o‘zlashtirish imkonini beradi.

Banklar kapitalni optimallashtirishda jamg‘armalar va zaxiralarning hajmini oshirishga alohida e‘tibor qaratishlari lozim. Bu resurslar bankka kutilmagan moliyaviy holatlarda chidamlilikni oshiradi va moliyaviy inqirozlarda xavflarni kamaytirishga yordam beradi. Banklarning zaxiralari moliyaviy stress davrida ularning majburiyatlarni bajara olish qobiliyatini oshiradi, bu esa mijozlar va investorlar ishonchini mustahkamlaydi.

Banklar o‘z sof foydasini muntazam tahlil qilib, bu ko‘rsatkichni oshirish yo‘llarini izlashlari kerak. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, sof foyda darajasi yuqori bo‘lgan banklar o‘z xususiy kapitalini

muntazam ravishda oshirib, risklarni boshqarish imkoniyatlarini kengaytirgan. Foyda ko'rsatkichlari yaxshi bo'lgan banklar xususiy kapitalning turli tarkibiy qismlariga investitsiya qilish orqali moliyaviy mustahkamlikni ta'minlaydi.

O'zbekistonda bank sektori raqobatbardosh bo'lib, xususiy kapitalning hajmi banklarning bozordagi pozitsiyasini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Yirik kapitalga ega bo'lgan banklar raqobatni kuchaytirib, kreditlash va investitsiya loyihalariga ko'proq sarmoya kiritish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa ularning mijozlarni jalb qilish salohiyatini oshiradi va raqobatbardoshligini kuchaytiradi.

Kichikroq kapitalga ega bo'lgan banklar, aksincha, cheklangan resurslarga ega bo'lgani sababli katta investitsiyalarga yo'naltira olmaydi va raqobatning kuchayishiga moslasha olmasligi mumkin. Shuning uchun kichik kapitalga ega banklar o'z xususiy kapitalini oshirish uchun strategik yondashuvlarni ishlab chiqishlari va moliyaviy resurslarni kengaytirish yo'llarini izlashlari lozim.

O'zbekistondagi banklarda xususiy kapitalning tahlili banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash va bozor raqobatida muvaffaqiyatli ishtirok etishda kapitalning qanchalik muhimligini ochib berdi. Xususiy kapitalning hajmi va tarkibi bankning ichki va tashqi xavflarga bardosh bera olish qobiliyatini belgilaydi. Shuning uchun, banklar kapital tuzilmasini optimallashtirish, risklarni boshqarish tizimlarini kuchaytirish va yangi investitsiyalarni jalb qilish orqali moliyaviy rivojlanishni ta'minlashga harakat qilishlari lozim.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston banklarida xususiy kapitalning tahlili natijalari shuni ko'rsatadiki, banklarning moliyaviy barqarorligi va ularning raqobatbardoshligi ko'p jihatdan xususiy kapitalning hajmi va tarkibiy tuzilishiga bog'liqdir. Xususiy kapital banklar uchun ichki moliyaviy resurslar manbai bo'lib, banklarning risklarni boshqarish, moliyaviy inqirozlarga bardosh berish va yangi investitsiyalarga sarmoya kiritish imkoniyatlarini oshiradi.

Banklarning ustav kapitali, qo'shimcha kapital va jamg'armalari bankning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda asosiy omillar hisoblanadi. Yuqori kapitalga ega banklar, masalan, O'zsanotqurilishbank va Xalq Banki, o'z moliyaviy pozitsiyalarini mustahkam saqlab, kelajakda kengayish va rivojlanish uchun qulay imkoniyatlarga ega.

Banklarning sof foydasi ularning xususiy kapitalini oshirishda va umumiy moliyaviy ko'rsatkichlarni yaxshilashda muhim rol o'ynaydi. Yuqori sof foyda kapitalni mustahkamlaydi va bankning likvidligi va investitsiya qobiliyatini kuchaytiradi. Banklar uchun moliyaviy xavfsizlik yostig'i sifatida jamg'armalar va zaxiralar muhim ahamiyatga ega. Bu zaxiralar banklarni kutilmagan xavflardan himoya qiladi va moliyaviy stress holatlarida ularning barqarorligini saqlab qolishga yordam beradi.

Banklar o'z xususiy kapitalini diversifikatsiya qilish, yangi investitsiyalarni jalb qilish va risklarni boshqarish tizimlarini kuchaytirish orqali moliyaviy barqarorlikka erishishlari lozim. Bunday strategiyalar banklarning kelgusidagi rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Banklar kapitalni optimallashtirishda regulyator talablarga rioya qilishlari va xalqaro standartlarga mos ravishda kapital boshqaruvini tashkil etishlari kerak. Bu ularning barqarorlikni oshirish va xalqaro bozorlarda ishonchli bo'lishiga yordam beradi.

Xususiy kapital O'zbekiston banklari uchun strategik moliyaviy manba bo'lib, uning tarkibi va boshqarilishi banklarning moliyaviy barqarorligi va uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlaydi. Shu sababli, banklar o'z kapital tuzilmasini muntazam tahlil qilib, uning samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar ko'rishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Modigliani, F., & Miller, M. H. (1958). The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment. *The American Economic Review*, 48(3), 261-297.
2. Tobin, J. (1963). Commercial Banks as Creators of "Money". In *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy* (pp. 15-29). University of Chicago Press.
3. Levine, R. (1997). Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda. *Journal of Economic Literature*, 35(2), 688-726.

4. Basel Committee on Banking Supervision. (2010). Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems. Bank for International Settlements (BIS).
5. Fama, E. F., & French, K. R. (2005). Financing Decisions: Who Issues Stock? *Journal of Financial Economics*, 76(3), 549-582.
6. Lo, A. W. (2012). Adaptive Markets: Financial Evolution at the Speed of Thought. *Journal of Portfolio Management*, 38(2), 18-22.
7. Merton, R. C. (1974). On the Pricing of Corporate Debt: The Risk Structure of Interest Rates. *The Journal of Finance*, 29(2), 449-470.
8. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2023). O‘zbekiston bank tizimi bo‘yicha yillik hisobot. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki nashri.
9. O‘zsanoatqurilishbankning 2023 yilgi moliyaviy hisobotlari. O‘zsanoatqurilishbank rasmiy sayti.